

Annekee Schilthuis-Stokvis: dat waarin je zelf gelooft, is nog niet altijd een gewonnen zaak (1987)

Geboren 1935, studiesecretaris van de Sectie Vrouw, Kerk en Samenleving van de Raad van Kerken in Nederland (VKS), redacteur van 'Vrouw en Woord'.

Sieth Delhaas

Kerk en Wereld, Geloven in macht, 1987

In één van de eerste nummers van 'Vrouw en Woord' stond een oproep aan vrouwenpraatgroepen zich bij de sectie te melden. Waarom?

Wij wilden een overzicht hebben van wat er in het land gebeurde. Ik kreeg op mijn buro ook vragen van vrouwen of er in hun omgeving een vrouwengroep bestond en op die manier zou ik hen verder kunnen helpen.

Hoe is de band tussen de sectie en Kerk en Wereld ontstaan?

De sectie was tot 1982 een werkgroep van de Raad van Kerken. Vanaf eind 1978 bestond de werkgroep uit afgevaardigden van allerlei kerken. Die groep had een secretaresse nodig. Tea Rienksma, die al op Kerk en Wereld werkte, werd daarvoor gevraagd. Ze wilde geen secretaresse zijn, maar ze is wel bij de werkgroep gekomen. Toen heb ik die functie gekregen. En omdat Tea in de werkgroep zat, was Kerk en Wereld gelijk in haar vertegenwoordigd. Hermine Keuning van het Vormingscentrum 'De Haaf' zat er ook in. Door het deelnemen van deze vrouwen is het vormingswerk al vanaf het begin sterk bij het werk van VKS betrokken geraakt. Vanuit de katholieke kerk zat Antoinette van Pinxteren erin, die betrokken was bij de Werkgroep 'Vrouw en Kerk' van de Rooms Katholieke Raad voor Kerk en Samenleving. We hebben van de mogelijkheden van Kerk en Wereld dankbaar gebruik gemaakt om zaken die bij ons leefden daar te laten gebeuren.

Ook heb ik er vanuit VKS steeds voor gezorgd, dat ik contact hield met Tine Halkes, die in Nijmegen met het studieproject *Feminisme en Christendom* was begonnen. Ik ging daarnaast naar de bijeenkomsten van de Interfacultaire Werkgroep Feminisme en Theologie (IWFT) om de verbinding te houden tussen de vrouwen aan de universiteiten en hogescholen en de vrouwen elders. Op Kerk en Wereld komt jaarlijks ook een groep afgestudeerde feministe theologes bijeen rond een thema en om informatie uit te wisselen. Zo houden we elkaar op allerlei manieren op de hoogte. Dat is ook kenmerkend voor de werkgroep – en sinds 1982 is dat de sectie VKS – dat je voeling houdt met alle processen die er gaande zijn en om ze waar mogelijk te stimuleren.

Eén van de dingen waarin wij voortdurend geloofd hebben in de sectie is het op gang brengen van processen; het procesmatige van veranderingen. Ook gelóven in veranderingen. Daar geloof ik nog wel in, maar ik denk, dat de accenten nu veranderd zijn.

Wat bedoel je met veranderde accenten?

In dat processen-op-gang-brengen en ondersteunen konden wij ook naar de

Kerken toe zichtbaar maken wat er overal in het land gebeurde. De vrouw-en-geloofgroepen die ontstonden, het verbindende en het versterkende cursuswerk dat onder andere op Kerk en Wereld plaats vond. Het boekje 'Blikopener' over huwelijk, relaties en pastoraat is daar natuurlijk een sterk voorbeeld van.

Laten zien wat er gebeurt; dat was meteen een methode. Later kwam daar nog bij: laten zien wat er aan onrecht gebeurt. Dan denk ik aan het contact met de incest-ervaringsvrouwen uit godsdienstige gezinnen, dat uitgelopen is op de publicatie van het boek 'Godsdienst en Incest' van Annie Imbens en Ineke Jonker. Naar aanleiding daarvan is het werkverband 'Godsdienst en Incest' opgericht vanuit onze sectie.

Nu merk ik, dat dit 'laten zien' niet voldoende blijkt te zijn. We hebben waarschijnlijk te veel vertrouwen in de kerken gehad. Wij dachten, dat zij zich wel zouden laten inspireren door deze veranderingen bij vrouwen. Maar de overtuigingsstrategie blijkt niet te werken. Een beetje, maar veel te weinig.

Ik denk, dat als vrouwen inderdaad deel willen gaan uitmaken van de kerken, zij veel hardere strategieën moeten gaan ontwikkelen. Het oprichten van het netwerk Vrouw-Kerk-Beleid is daar een begin van.

Een ander punt is, dat de Wereldraad van kerken vanaf 1975, dus sinds het Jaar van de Vrouw, ook sterk het vrouwenwerk heeft gestimuleerd.

Onze sectie is een afspiegeling van de gelijknamige afdeling in de Wereldraad. Wat wij op de laatste bijeenkomst van de Assemblee van de Wereldraad in 1985 in Vancouver hebben meegemaakt en ook in 1981 in Sheffield op de slotzitting van het project 'de gemeenschap van mannen en vrouwen in de kerk', dat heb ik als heel spiritueel ervaren.

De sterke positie van de sectie is dus ook te danken aan de oproep van de Wereldraad aan alle lidkerken over de hele wereld om vrouwen haar plek in de kerken te geven.

Ja, dat is nog wel zo. Maar het is in feite niet de Wereldraad die zo denkt en spreekt, het is vooral de afdeling 'Vrouw, Kerk, Samenleving', de 'Womendesk'. Ook binnen de Wereldraad is het een bepaalde groep, die zich in al die jaren wel een eigen plaats heeft verworven, maar toch steeds daarvoor moet blijven knokken.

Wil je daarmee zeggen, dat de stemmen van de vrouwen die uit de Wereldraad van Kerken doorklinken naar de kerken over de hele wereld, eenzelfde context van strijd hebben als die van de sectie in ons land?

Ja, dat kun je wel zo stellen. De 'Womendesk' is voor ons een steun in de rug, maar ons werk ook voor de vrouwen daar. Nu pas wordt het duidelijk dat onze inspanningen in de kerken zelf heel weinig zoden aan de dijk zetten. De kerken zelf veranderen niet of weinig. We zijn uitgegaan van geloof in verandering van de kerken. Nu blijkt, dat we ons beeld moeten bijstellen. Misschien zijn we te idealistisch geweest. De zaak blijkt veel weerbarstiger dan we ons ooit hebben voorgesteld.

Onze sectie – en dat realiseer ik me steeds meer – hangt in de lucht omdat er geen enkele kerk is, behalve de Hervormde kerk, die een orgaan heeft om emancipatiebeleid waar te maken. Je kunt brieven schrijven naar de synodes zoveel als je wilt, maar de synodes moeten die brieven altijd doorgeven aan een orgaan dat er iets mee moet doen. Er moet binnen zo'n kerk een club zijn, die emancipatiebeleid moet vormgeven.

Binnen de Hervormde kerk bestaat de Hervormde Vrouwendienst, nu aangesloten bij het Centrum voor Educatie. Vanaf 1951 is dat een plek binnen die kerk van waaruit officieel geadviseerd kan worden naar de synode toe.

Als kerken dus geen structuur hebben om de inspirerende impulsen van de basis, in dit geval de vrouwen, door te laten stromen of hard te laten worden in beleid, dan zitten daar de barrières. De kerken zelf zullen er voor moeten zorgen dat die structuren er komen.

Met de sectie hebben wij geprobeerd dat wat er op Kerk en Wereld naar boven kwam over vrouwen, relaties en pastoraat te structureren in het boekje 'Blikopener'. Wij hebben aan de Raad voorgelegd wat die werkgroep 'Blikopener' had gedaan. Toen, in 1981 vond de Raad dat prachtig. Het was een nieuwe vorm om zoiets aan het licht te brengen. Maar vervolgens kreeg je het probleem: hoe moet zo'n boekje, dat toegeschreven is naar pastores en ambtsdragers, gaan functioneren in de kerken? Uiteindelijk moet het bij kerkelijke organen belanden die deze aangereikte knowhow verwerken in eigen beleid.

Vanuit die Vrouw-Kerk-Beleidsgroepen gaan we nu kijken hoe we die structuren kunnen binnendringen en veranderen. De vraag is: hoe houden we vast wat we ons in de processen van de laatste jaren verworven hebben?

We zullen als vrouwen op een veel hardere manier onze eigen zaken, die we waardevol vinden, moeten gaan versterken. Meer strijdbaar en meer analytisch.

Ik herinner me een gesprekje dat ik onlangs in 'Het Spint' in Deventer had. Een vrouw zei: och, wat doe ik nog in de kerk. Dit soort plekken, waar een grote openheid wordt gewaarborgd, zijn goed. Vrouwen willen op die plekken op hun eigen manier bezig zijn met religie en de maatschappelijke vragen waarvoor binnen de kerken niet echt ruimte is. Dat gesprek confronteerde me als studiesecretaris van de sectie met de vraag: waar ben ik mee bezig? Is het niet heel onvruchtbaar en zinloos om je nog überhaupt met de kerken bezig te houden? Als persoon, los van mijn functie, denk ik dan: ik vind het veel prettiger en meer zinvol om met zo'n open plek bezig te zijn. Hoe zinvol is het om steeds maar tegen die bierkaaien te blijven vechten?

Of zitten we op een verkeerd spoor met al onze nieuwe dingen? Dan kom je in een geweldig spanningsveld terecht. Ik wil best gecorrigeerd worden door wat er uit de traditie komt. Ja, ik wil dat gesprek ook nog wel even proberen vol te houden.

Maar is er een gesprek gaande?

Ja, dat is de vraag! Nauwelijks.

Ik denk, dat dat het uitputtende is. In bijna alle gesprekken met kerkleiders of mannen die in allerlei kerkelijke organen of raden zitten wordt dat wat er gaande is en leeft onder vrouwen in feite ontkend er aan voorbij gegaan, gekleineerd.

Ik voel dat ook lichamelijk; in mijn hoofd en mijn lijf. Vaak heb ik overal pijn en dat hangt daarmee samen; dat je het gevoel hebt dat je met iets doods bezig bent

In jouw woorden beluister ik, dat jouw hart getrokken wordt naar datgene wat er in het hele land door vrouwen in nieuwe groepen en netwerken wordt opgebouwd?

Zeker! Dat is het enige waar ik echt voor voel. Als ik telkens weer moet vechten in al die vergaderingen, in die weerbarstige traditie, dan vraag ik me af of ik goed omga met al die energie. Tegelijkertijd denk je: moeten we ons beter voorbereiden op beleid, zodat we binnen de structuren meer invloed krijgen? Maar ik ontmoet steeds meer vrouwen die haar energie daaraan niet meer willen besteden. Ik sta zelf ook op die rand.

Wij zijn natuurlijk de afgelopen jaren vanuit onze nieuwe ontdekkingen vrij optimistisch geweest. Nu komen we met de realiteit in aanraking, die zelf veranderd is. In de jaren zestig en zeventig was er in de kerken een andere oecumenische mentaliteit. Een mentaliteit van op de wereld gericht zijn. Nu trekt iedereen zich in zijn schulp terug en probeert de zaak te restaureren.

Dus je kunt niet alleen maar stellen, dat de vrouwen te optimistisch zijn geweest?

Nee, de kerken hebben veel minder élan de laatste jaren. Het feit dat de vrouwen van Kerk en Wereld dit symposium zo opzetten met deze thema's en in de richting van een synode werken vind ik heel goed. Het is kenmerkend voor de situatie waarin we zitten. Een harde werkelijkheid waarin we ons afvragen, wat doen we en willen we nu. Het is belangrijk voor onszelf om daarop met z'n allen antwoorden te formuleren. Dan nog vraag ik me af of we nog iets met de kerken aan kunnen. We hebben ons steeds beroepen op het opkomen voor gelijke rechten van mannen en vrouwen, maar er zijn kerken die bezig zijn de léér te herstellen. Van de strijd voor gelijke rechten blijft weinig over. We moeten dus ontzettend uitkijken wat we gaan doen. Het is niet altijd zo, dat datgene waar je zelf in gelooft – bijvoorbeeld die gelijke rechten – op den duur ook een gewonnen zaak is. Er zijn andere krachten in het spel, die ontzaglijk sterk blijken te zijn.

Dan denk je aan een zaak winnen binnen een bepaalde structuur, de kerk in dit geval. Maar is de tijd dan niet aangebroken om die weerbarstige structuur te verlaten als men daar binnen niet bezig is met datgene waarmee vrouwen in deze tijd denken te moeten bezig zijn?

Ik denk, dat dat ook een belangrijk discussiepunt is. De overtuigingsstrategie van ons is dood gelopen. De kerken verhardden zich in hun oude leer, zeker de katholieke en sommige andere zijn ook bezig te verstarren. En ik zou nog wel in gesprek willen gaan met mensen van de leer, maar dan op gelijkwaardig nivo. En dan wil ik graag horen wat voor hen belangrijk is in die leer. Maar het lijkt er eerder op dat we op een totaal andere golflengte zitten en er nauwelijks meer communicatie mogelijk is.

Als beweging moeten we ons in elk geval blijven versterken.

Eigen vormen vinden, dat vraagt van vrouwen ook ervoor te zorgen dat ze eigen middelen verzamelen. En daarmee bedoel ik geld.

Ja, dat moet gebeuren en dat moet ook niet verdoezeld worden. Sinds de drie grote kerken in 1986 hun geld ter financiering van onze sectie hebben ingetrokken is het bewijs wel geleverd dat ze de zaak van vrouwen niet serieus nemen.

Hoe zie jij de functie van Kerk en Wereld in deze veranderende mentaliteit bij verschillende partijen?

Ik denk, dat Kerk en Wereld een bundelende functie kan hebben. Niet in passieve zin, maar meer als een uitwisselingscentrum voor de verworvenheden van de beweging om het inzicht in onze positie te versterken zodat we van daaruit hetzij naar de kerken, hetzij naar onze eigen beweging toe maatregelen kunnen nemen. Kerk en Wereld is de plek daarvoor omdat dit centrum landelijk, oecumenisch en kerkelijk is en open staat voor de beweging.